

SUYU ARAYAN ADAM

Şevket Süreyya Aydemir

Remzi Kitabevi

SUYU ARAYAN ADAM

1 (S.100-108)

CEPHEDE HAYAT

Cephede hayat, kendi havası içinde akmaya başladı. Bazen durgunluk günleri, bazen taarruzlar, karşı taarruzlar, ileri, geri hareketler ve daima keşifler...

Savaşın ara verdiği o günlerde Anadolu köylerinin ve kasabalarının mahsulü olan bu Anadolu askerinin, o zamana kadar hiç bilmediğimiz, kitaplarda yazılı olmayan, talimgâhlarda öğretilmeyen vasıflarını tanımak, milletin bu büyük parçasının ruhu ve tabiatı hakkında her gün yeni bir şey öğrenmek; bana düşman cephesinde veya düşman gerilerindeki keşiflerden daha önemli görünüyordu. Bu ruhun ve tabiatın okunması, milleti teşkil eden bu insanların, bir bakışta göze çarpmayan iç hallerinin, bilinmeyen bir kitabın sayfaları gibi yaprak yaprak açılması, benim için yeni ve gerçekten ilgi çekici bir şeydi...

O zaman, benim anlayabildiğime göre, bizim askerler, teker teker, fert olarak, dikkate değer birer varlık olmaktan ziyade, bir topluluk, bir küme unsuru idiler. Bu küme, bu toplum içinde her şeye kolayca ayak uydurabiliyorlardı. Fakat bunlardan herhangi biri topluluktan ayrılıp da tek başına kaldığı zaman, kendi teşebbüs kudretiyle, müstakil bir hareket yolu tayininden hemen daima âciz kalırdı. Topluluk içinde yahut da toplulukla ilgili işlerde daima, tabi olacağı, arkasından gideceği bir önder arardı. Bu hal, harbin kıta içinde idaresine sık sık tesir ederdi. Çavuşunu, subayını yahut kendini idare edeni kaybeden bir asker topluluğu, kolayca dağılıbiliyordu. Tehlikeli zamanlarda bir birlik, dikkatle yayılacağı ve birbirinden açılacağı yerde, bilakis birbirinin üzerine ve hemen daima, kendini idare edenin bulunduğu tarafa toplanmak, yığılmak meyli gösteriyordu.

Tek başına kalan askerinin topluluğuyla olan ilgisi hızla silinirdi. Bunlardan biri, örneğin bir yolun ağzında, bir kayanın başında, tek başına nöbete bırakıldığı zaman derhal kendi öz benliğine daldı. O zaman bir an içinde, birlik disiplininin hemen dışına çıkardı. Kendi merasında, kendi tarlasında tek başına bir köylü oluverirdi. Bu gibi hallerde en dayanamadığı şey uykuydu. Düşman ve ölüm tehlikesini ileri sürmekle onu uykudan önlemeye çalışmanın hiç bir faydası yoktu. Çünkü bu askerler ölüme karşı cesur olmaktan ziyade, ölüm hakkında ilgisiz, bilgisizdiler. Ölümü, yaşamak gibi basit ve tabii sayıyorlardı. Tehlike anlamına ise, şuurlarında hiç yer vermiyorlardı.

Uyku için hiç bir hazırlığa ihtiyaç duymazlardı. Bir dakika, hatta bir saniye içinde uykuya dalabilirlerdi. Bazen onları uyanık sandığımız zamanlarda bile, uyumuş olurlardı. Siperin gerisinde, silahı elinde, gözleri ileride ve sizin her şeyin yolunda gittiğinden emin olduğunuz bir anda, güvendiğiniz bir nöbetçi, derin uykulara dalmış olabilirdi. Bir topluluk

içinde ve bozulmayan bir kumanda altında her şeyi yaptırabileceğiniz bir insanın, tek başına kalınca, toplum duygusundan bu kadar uzak oluşu, insanı şaşkırtan bir haldi. Burada belki harbin sebep olduğu talim ve terbiye noksanının da etkisi vardı. Ama topluluk içinde var oluş, Anadolu halkının her halde öz bir vasfı idi,

Yaz sonuna doğru, alayın makineli tüfek bölüğüne geçtim. Bu bölük, o sıralarda ihtiyatta olduğu için, askerleri siper dışında ve başka cephelelerinden de tanımak imkânını buldum. İlk işim², talim saatlarından ^{SUYU ARAYAN ADAM} başka bir de ders saatları ayırmak oldu. O sıralarda savaş biraz tavsamıştı. Bölüklerin mevcudu, arkadan gelen yeni kuralarla artırılıyordu. Bugün ordunun bilgi yapısında, Birinci Dünya Harbindeki Osmanlı ordusuna bakarak çok şeyler değişmiştir. Fakat o vakit, örneğin bizim bu makineli bölüğünde, İstanbullu bir başçavuştan başka okuma yazma bilen kimse yoktu. Daha ilk derste belli oldu ki bu bölükte, hangi dinden olduğumuzu doğru dürüst ve kesin olarak bilen kimse de yoktur.

Derse başlarken İstanbullu başçavuşa dersi sadece dinlemesini, sual cevaplara katılmamasını söyledim. Sonra da askerlere sordum:

- **“Bizim dinimiz nedir? Biz hangi dindeniz?”**

Hep birden : **“Elhamdülillâh Müslümanız”** diye cevap vereceklerini sanıyordum. Fakat öyle olmadı. Cevaplar karıştı. Kimisi, **“İmamı âzam dinindeniz”** dedi. Kimisi **“Hazreti Ali dinindeniz”** dedi. Kimisi de hiç bir din tayin edemedi. Arada, **“İslâmız”** diyenler de çıktı ama;

- **“Peygamberimiz kimdir?”** deyince, onlar da pusulayı şaşkırdılar. Akla gelmez peygamber isimleri ortaya atıldı; hatta birisi, **“Peygamberimiz Enver Paşadır!”** dedi. İçlerinden peygamber adını duymuş olan birkaçına da;

- **“Peygamberimiz sağ mı, ölü mü?”** deyince, iş gene çatallaştı. Herkes aklına gelen cevabı veriyordu. Bir kısmı sağ, bir kısmı ölüdür tarafını tuttu. **Fakat birisinin kuvvetle konuştuğunu; yahut bir tarafın daha ağır bastığını görünce, diğer tarafın da kolayca o tarafa kaydığı görülüyordu.**

“Peygamberimiz sağdır” diyenlere:

- **“O halde peygamberimiz hangi şehirde oturur”** diye sordum. Cevaplar tekrar karıştı. O’nu İstanbul’da, Şam’da; yahut Mekke’de yaşatanlar oldu. Hiç bir yer tayin edemeyenler daha çoktu. **“Peygamber ölmüştür”** diyenlere de:

- **“Peygamberimiz ne kadar zaman evvel öldü?”** denildiği zaman, bu sefer onlar şaşkırdılar, **“Yüz sene önce, beş yüz sene önce, bin sene önce”** diye gelişigüzel cevaplar verenler oluyordu; fakat çoğu, vakit tayin edemiyorlardı.

“Dinimizin adı” ve **“peygamberimiz”** bilinmeyince de **“din ilkelerini, ibadetleri”** doğru dürüst bilen hiç kimse çıkmadı. Ezan dinlemişlerdi; fakat ezan okumayı bilen yoktu. Namaz kılan, bir iki kişi çıktı; fakat onların da hiç biri, namaz surelerini yanlışsız okuyamadı. Daha garibi, **“niçin namaz kıldıklarımı”** bir türlü anlatamadılar. Sonra

- **“Köyünde cami olanlar ayağa kalksın”** dedim. Gerçi köylerinde cami olan birkaç kişi kalktılar; fakat onlar da **“bayramlarda, cumalarda ‘âdet yerini bulsun diye’ camiye gitmişlerdi.”** Köylerinde mektep olan bir tek kişi çıkmadı. Bazı camili köylerde, cami odasında küçük çocuklara imam tarafından Kur’an ezberlettirilmeye çalışıldığını görmüşlerdi. Ama usulü dairesinde ve ayrı bir köy mektebi gören kimse yoktu. İlk ders beni şaşırtmıştı. Bu bölük, o zamanki milletin bir parçasıydı. Hepsi de Anadolu köylüleriydiler. Biz Anadolu köylüsünü dindarı mutassıp bilirdik. Halbuki şu gördüklerim sadece cahildiler,

Fakat asıl şaşkınlığım ikinci derste oldu. Daha ilk sorular-cevaplarda anlaşıldı ki, bu askerler yalnız hangi dinden olduklarını değil; hangi millettten olduklarını da bilmiyorlardı.

- **“Biz hangi millettiniz?”** deyince, her kafadan bir ses çıktı.

- **“Biz Türk değil miyiz?”** deyince de hemen; **“Estağfurullah!..”** diye karşılık verdiler. Türklüğü kabul etmiyorlardı. Halbuki biz Türk’tük. Bu ordu Türk ordusu idi. Türklük için savaşıyorduk. Asırlarca süren maceralardan sonra son sığınağımız ancak bu Türklük olabilirdi. Fakat ne çare ki, bu; **“Biz Türk değil miyiz?”** diye sorunca, **“Estağfurullah”** diye cevap verenlerin görüşüne göre, **“Türk demek, Kızılbaş demektir.”** Kızılbaşlığın ise ne olduğu bilinmiyordu; ama onu her halde, kötü bir şey sayıyorlardı. Yahut belki de aslında kendileri Kızılbaş oldukları halde böyle görüyorlardı.

Anadolu’da vaktiyle binlerce, on binlerce insan **“Kızılbaş oldukları için”** öldürülmüşlerdi. Gerçi bu öldürülenler hakikî saf Türk aşiretler halkı, Oğuz Türkleriydiler. Demek ki korku hâlâ yaşıyordu...

Dininde, milliyetinde birleşmiş olmayan bu bölük, dersler ilerledikçe görüldü ki, devletin şeklini, devletin adını, padişahın ismini, devletin merkezini, başkumandanı ve onun vekilini de bilmemektedir. Hele iş, vatan bahsine dönünce, büsbütün karıştı. Kısacası, vatanımızın neresi olduğunu bilen yoktu. Yahut da bütün bilgiler, belirsiz, köksüz, şekilsiz ve yanlıştı.

Bölüğü yakından tanıdıkça daha garip şeylerle de karşılaşılırdım. Askerlerin bir kısmı, kendi isimlerini değil de başka adları taşıyorlardı. Künyelerinde yazılı yerler, asıl doğdukları veya kayıtlı oldukları yerler değildi. Bu kayıtları düzeltmeye ve onları temize çıkarmaya uğraşırken, bunu istemeyen, hatta işi büsbütün karıştıranlar da oldu... Böyle bir toplum, bu harbi elbette ki ruhen isteyerek benimsemiş olamazdı.

İşe yeniden, baştan başlamak lâzım geldi. Önce isimlerinden başlayarak, bölüğün, taburun, alayın, onbaşının, çavuşun, subayın isimlerini öğretmeye giriştik. Sonra vatana, millete, dine doğru ilerledikçe garip birtakım ruh direnişleri ile karşılaşmaya başladığımı hissettim. Anlaşıyordu ki, bu direnişleri derin ve esastır. Ben ilk adımda askerlerimi dindarı ve mutassıp zannemiş; fakat cahil bulmuştum. Ama ne de olsa, **“bunlar cahil; fakat Müslüman’dır”** diyordum. Halbuki biraz donra anlaşıldı ki, hepsinin nüfus kâğıtlarına ve künyelerine geçirilen bu **«İslâm»** kaydına bakmayarak, bu kalabalığın içinde bir sıra birbirini

tutmaz “din”ler; yahut “**din tortuları, mezhepler, inançlar, tarikatlar**” canlı olarak yaşamaktadır. **Bunların hepsinin ruhlarına köksüz inançlar, vehim, şüphe ve geçmişin tortuları hâkimdir.** Hatta bir aralık inandım ki bölükte hiç olmazsa, aslını bilmeden de olsa kendini «İslâm» sayanlar, çoğunlukta bile değildiler. **Alevîler, Yezidîler, Kızılbaşlar ve daha akla ve tasnife gelmeyen ve hepsi de geçmişin bilinmeyen köklerinden gelip; mensubunu karmakarışık bir insan çamuru içinde yaşatan bir sürü itikat döküntüleri, bu insanları parça parça birbirlerinden ayırmaktadır.**

Bu görüş ve kanılara varınca, bölüğün daha ilk adımda “**dinini, milletini ve vatanını**” bilmemesi şeklinde meydana vurduğu sert gerçek, güçlülük de olsa birtakım tarihî ve etnik sebeplerle az çok izah edilebilir bir hal almaya başladı.

Tam o sıralarda yayınlanan bir kitaptan bu konular için çok faydalandım. Bu kitapta (1) Anadolu’da yerleşen bütün dinlere ve rejimlere karşı, daha eski din ve itikatların, çeşitli maskeler altında yalıtıldığı direnişler çok açık olarak anlatılıyordu. Bu din ve inanca kalıntıları, bilhassa İslâm akidelerine karşı dayatıyorlardı. Bu dayatışta, Hıristiyanlıktan önceki itikat kalıntılarında başlayarak, Hıristiyan unsurlarının İran itizallerinin ve akla gelmez daha bin bir ruh döküntüsünün tesiri canlı bir şekilde yaşıyordu. Bu mukavemetlerin tarihi bazen, Batınîlerde olduğu gibi aktif bir mücadele şeklinde yürümüştü (2). Bazen de Alevîlerde, Yezidîlerde) olduğu gibi pasif bir mukavemet şekline bürünmüştü.

Yolsuzluk, mektepsizlik, adaletsizlik, idaresizlik, toprak ağalarıyla şeyhlerin her tarafta el ele verişi de devlet otoritesinin ancak vergi veya asker almak için köyü hatırlayışı, bu direnişleri kolayca besliyordu.

Bu sonuçlara varınca, elindeki silahın sağlamlığına güvenemeyen bir şövalye gibi, harbin neticesine ve memleketin geleceğine olan güvenini, zaman zaman duman bürüdüğü oluyordu. Harbi ruhen benimsemeyen, nerede ve niçin harp ettiğini bilmeyen; hatta kendi varlığının cahili olan askerlerimle uğraşırken, onlara acılamakla, onları yadırgamak arasında bazı ruh çatışmaları duyardım:

- “**Bu insanlar neye yarar?**” derdim; “**bu adamlarla, bu birbirini tutmayan, birbirine yapışmayan insan malzemesiyle hangi toplum yapısı düzenlenebilir?**”

Ancak disiplinin kısıncı içinde savaşıyorlar ve ölüyorlar demektir. Bu şehit künyesi diye askerlik şubesine gönderdiğimiz isim, belki de hakikatte yakalanmış bir asker kaçağının uydurma adıdır. Galiba biz kendi kendimizi aldatıyoruz. Galiba ilerimizde Turan’ı kurmak isterken, gerçekte, arkamızdaki Türkiye bile bizim değil... Hatta ilk iş, belki de Turan’dan önce Türkiye’yi kurmak vs kazanmak?..

Fakat düşüncenin seli bu kayaya çarpınca, karşımda gene bizim bölüğü görüyordum. Maddesi, niteliği ve içyapısı bilinmeyen bölüğü... Yani o zamanki Anadolu’nun, o zamanki Anadolu toplumunun gerçek bir parçasını? O vakit:

- “**Peki ama**” diyordum; “**bu insanlar kendi sefaletlerinden niçin kendileri sorumlu olsunlar? Evet, kendi maddî ve manevî sefaletlerinden?**”

Yüzyıllar boyunca bu insanlara ne verdik? Köylerine yol mu yaptık? Yol başına mektep mi kurduk? Camii, muallimi, imamı var mı? Hastalıklarıyla mı savaştık? Eşkıyaya, toprak ağasına, şeyhe, mütegalibeye karşı onu koruduk mu? Dinin hükümlerini, milletin adını, vatanın sınırlarını öğrettik de öğrenmediler mi? Verdiği vergileri, aldığımız askerleri ne yaptığımızı söyledik mi? Padişahın adını nereden bilsin? Başkentini adını neden bilsin? Hatta bütün bunlara rağmen onun bugün gene burada olmasına şükretmeli? Yoksa bu at bir gün başını kaldırır ve bizi üstüne bataabilir!..

Hem biz onu ayıplarken, acaba biz dinimizi biliyor muyuz? Milletimizin adı bize malum mu? Türk müyüz yoksa Osmanlı mı? Vatanımız nerede başlıyor, nerede bitiyor? Anadolu'dan daha büyük olan ve şimdi her sınırında şu beğenmediğimiz Anadolu çocukları çarpışan o Arap çölleri acaba vatanımız mı, yoksa değil mi? Bu suallere biz hangimiz cevap verebiliriz? Vatanımız Türkiye mi, yoksa hayalimizde yaşadığımız Turan mı? Bunun cevabı nedir?

Şu beğenmediğimiz insan varlığının iç âleminde bin bir çeşit hurafenin, bin bir çeşit inançların kalıntıları yaşıyor, doğru. Fakat biz acaba neye inanıyoruz? Hem onun zararı yalnız kendine. Halbuki biz kendimizle beraber onları da birden batırabiliriz! Harbi ruhen benimsemediyse suçu ne? Harbi açan, harbi isteyen o mu? Yahut biz bu harbi açarken ona sorduk mu? Ona anlattık mı?.. Hatta bu harbi açanlar, bu maceraya girerlerken bize sordular mı?

Yargılarım, düşüncelerim bu noktalara varınca, artık daha ilerileri düşünmekten korkardım. Hemen cebimden düdüğümü çıkarır, üflerdim. Bölüğümü içtima yerine toplardım. Koşarak, kakışarak gelirler, iki sıraya dizilirlerdi. Ökçelerini birbirine vurarak, çarıklarının burunlarını açarak ayaklarını bitiştirirlerdi. Kollarını yanlarına yapıştırırlardı. Başlarını kaldırır beklerlerdi... Bir emir verilsin diye...

O zaman gözlerimi her birinin üstünde, her birinin yüzünde ayrı ayrı gezdirirdim. Bu insanlar, şimdi bana daha yakın, bu yüzler bana daha manalı, daha mülâyim görünürlerdi. Her birinde beğenilecek vasıflar, işaretler sezerdim. Saflar âdeti birtakım yeni manalan alırdı. Bu tek olunmuş insan kuvveti birtakım değerler, birtakım istidatlar, birtakım gizli kudretler taşıdığını ilân eder gibi olurdu...

- **“Hayır!”** derdim; **“bunlar günahsız, bunlar değerli varlıklardır. Bunlar daha aydın bir yarının yapıcılarıdır. Asıl suçlu biziz. Onlar bizi affetmelidirler...”**

Askerlerimden birçoklarının simasını hâlâ hatırlarım. Şimdi ve nice yılların ardından da olsa onlara seslenmek istiyorum:

“Yaşayanlarınızın yolu açık olsun; şehitlerinize, ölenlerinizi Allah rahmet etsin çocuklar!”

(1) Kitabın ismi: **Hurafattan Hakikata**. Yazar: Şemseddin Bey (Günaltay. Eski Başvekil).

(2) Batıniler dokuzuncu yüzyılda Selçuk Veziri Nizamülmülk'e ve umumiyetle idarî otoritelere karşı suikastlar tertip ederek savaştılar. Merkezleri Batı İran'da Elemut kalesiydi.

6

SUYU ARAYAN ADAM

Derleyen
Celal SANCAR
5.5.2015
ANKARA